

KÁNTOR LAJOS

KÉPZŐMŰVÉSZETI TÉRKÉP, 2015

**...erősítik
bennem a lépték
tudatosításának
fontosságát, a
térképrajzoló szükséges
óvatosságát, nehogy
egy mikrovilágba
zárkózzék, vagy olyan
tágra próbálja tární
a terepet, ami aztán
összemossa az értéket
a középszerűvel,
az amatőrséggel,
akarnoksággal.**

■ Art Weekend (Cluj) cím alatt 2014 szeptemberében Kolozsvárt, látványos projekt keretében (lehet-e még másként fogalmazni?), egész sor kiállítást szerveztek, és hogy a látogatók el tudjanak igazodni, kis várostérkép is készült a katalógus végére, bejelölve a tárlatok helyét. „A” betűvel az ipari negyedhez közeli Ecsetgyár négy szinten megtekinthető termeit jelölték, „E” alatt található Mátyás király szülőháza (a képzőművészeti egyetem központi épülete), „F” jelzi a Jókai (Napoca) utcai Quadro Galériát, „G” a Bánffy-palotát, vagyis a Művészeti Múzeumot, és az utána következő „H” hozzánk, a Rákóczi út (Eremia Grigorescu) 52. szám alá vezet, a Korunk Stúdiógalériájába.

Már ebből a (nem teljes) felsorolásból következtetni lehet a történelem és képzőművészetünk változásaira. A magyar Nemzeti Galériában idén áprilisban megnyíló, nagy igényű és -méretű kiállítás pedig Budapestről fog bizonyára sokat megmutatni abból, ami az erdélyi magyar képzőművészetben történt 1920 és 1990 között. (A *Múzeumcafé* Disputa-rovatában olvashatunk erről előzetest a főszerző Szücs Györgytől, illetve Murádin Jenőtől, Banner Zoltántól és György Pétertől.) Mert – noha változatlanul tudatában vagyunk annak, hogy Erdély fővárosa, minden itt lakóé, az Kolozsvár – az erdélyi magyar képzőművészeti élet sok helyen, számos városban zajlik, sőt kisebb településeken is (gondoljunk Gyergyószárhegyre, a közelmúltjára legalábbis, a Sepsiszentgyörgy melletti Árkosra vagy akár a kalotaszegi Zsobokra). A térkép tehát semmiképpen nem szorítkozhat Kolozsvárra, de Erdélyre, Romániára sem, hiszen számos festői, szobrászi, grafikus (és nem

hagyományosan körülírható) életpálya, amely itt indult, romániai környezetben bontakozott ki, Magyarországon, Nyugat-Európában vagy óceánokon túl folytatódott – tartós vagy időnkénti visszakapcsolással.

Mindezek csak erősítik bennem a *lépték* tudatosításának fontosságát, a térképrajzoló szükséges óvatosságát, nehogy egy mikrovilágba zárkózzék, vagy olyan tágra próbálja tární a terepet, ami aztán összemossa az értéket a közepszerűvel (netán a tiszteletre méltó – olykor nem is méltó!) amatőrséggel, akarnoksággal. Szeretném bizonyíthatónak vélni, hogy a *Korunk* képzőművészeti öröksége ebben a tekintetben jó alapot jelent, ezen az úton lehet, érdemes továbbhaladnunk.

Fórumon

■ Egy évvel a szerényen indult szerkesztőségi képakasztás, rövidesen a már jól hangzó *Korunk Galéria* nyitása után rendhagyó módon 12 íves, 192 oldalas lapszámot szerkesztettünk (4 színes és 16 fekete-fehér műmelléklet-oldallal toldva meg a terjedelmet, egyúttal a minőséget), amely ezzel a bejelentéssel kezdődött: *Képzőművészet a fórumon*. Az erdélyi magyar művészettörténetet Borghida István, Ditrói Ervin, Gazda József és Murádin Jenő képviselte (a más területekről átrándulók, de a képzőművészetről már egyre gyakrabban írók közt többen is voltunk, Bölöni Sándor, Gyöngyösi Gábor, Katona Ádám, Szilágyi Júlia, Vita Zsigmond meg jómagam); Párizs a Victor Vasarely magyarra fordított szövegével volt jelen (*Ars planetaris*), Bukarestből Dan Häulică és Theodor Enescu jelezte a szakmát, Budapestről pedig Solymár István és László Gyula. (Juhász Ferenc prózaverse a két Szervátiuszról elegáns ráadás.) Talán ennél is többet mond az élő festők, grafikusok felvonulása – és a nemrég meghaltak megidézése (Nagy Albert, Ziffer Sándor, a korábbiak közül Gruzda János, Klen József és Leon Alex). Szöveggel, illetve szövegben és képből találkozhatott a látványos *Korunk*-szám olvasója Incze Jánossal, Nagy Imrével, Balázs Péterrel, Mohy Sándorral, Tóth Lászlóval, Erdős I. Pállal, Gy. Szabó Bélával; nem hiányzott a műmellékletlapokról Mattis Teutsch, Nagy István, Szolnay Sándor, Fülöp Antal Andor, Miklóssy Gábor, Kovács Zoltán, Vida Géza, Benczédi Sándor, a fiatalabb (már középnek számító) nemzedékből Balázs Imre, Márton Árpád, Deák Ferenc, Jecza Péter – és ezzel még nem értünk az érdemi sor végére. Ma is azt gondolom, jelzésértékűnek számított 1974-ben a fiatalok új hangja, kérdésfelvetése: Kancsura István arról értekezett, hogy a művészet nem fér be dogmákba, Palotás Dezső prognózisokról elmélkedett, Károly Sándor (*A formatervezés paradoxonai*) és Kecskés Péter (*Fotó, gesztus és közeg*) a saját területének problémáit fogalmazta meg. Ebbe a lapszámba belőttük a *Korunk Galéria* első kis katalógusát, Paulovics László 1974. januári festészeti kiállításának népszerűsítőjét.

E hosszúra sikeredett ismétlő összefoglalást tulajdonképp a 2015-ös év néhány kétségkívül tehetséges fiataljának szánom, akik azt gondolják, hogy a múltat ideje volna elfelejteni, ami előttük volt, az már érdektelen. Meg lehet persze kérdőjelezni, hogy egykori kérdésfelvetéseink – a valamivel későbbiek – átjönnek-e a mába: „Képzőművészetünk önismerete” (1979. január–február), „Képzőművészet – közösség” (1981. december). Lehet, az eltúlzottnak vélt „kollektivizmus” manapság vesztesre áll az egyéniség feltétlen érvényesítésével szemben – minthogy a társadalmi gyakorlat kihat a képzőművészetre. Lehet, az erdélyi művészetről két jegyzetet egymás mellé rakó Jakobovits Miklóst (*Korunk*, 1997. december) egyesek most megbírálnák – mások valószínűleg kitüntetnék! –, amiért „A barátság kohéziója” és „A Barabás Miklós Céh vásárhelyi kiállításán” alcímeket közös nevezőre hozta, és kifejezte óhaját, hogy a BMC „a nagy művészi összefogás Szövetsége” legyen. A *Cseh Gusztáv élete és kora* (*Korunk*, 2013. december) tanulságait, a „váltás”, értelmezését is többfélekép-

pen kísérrelhetjük meg; hiszen egy olyan művészünkről van szó, aki grafikus kortársainál sokkal érzékenyebb volt az újra, akinek eredeti szemléletére az utódok is rácsodálkozhatnak – és aki a hetvenes évek második felében, tulajdonképp szakítva feltűnést keltő avantgárdjával, történelmi tükörbe nézett, és megalkotta a közösségi, egyben új művészeti sikert hozó *Hatvan főember* és *Jeles házak* rézkarcait. Helyzet és alkotói elhatározás nem választható el egymástól (Cseh Gusztáv utolsó éveiben: a szélsőséges nacionalizmusra rákapcsolódó Ceaușescu-diktatúra), és ugyanez elmondható a befogadóról, a művészetfogyasztóról is.

Nem árt tehát óvatosan bánnunk az ítéletekkel...

Világszéles galéria

■ 2002 augusztusában a *Korunk* újabb, jelentősnek akart képzőművészeti (művészet-történeti, műkritikai) vállalkozásakor, nagyobb változások küszöbén fogalmaztuk meg a helyzetet, az igényt: *Világszéles galéria*. A szerkesztőségbe már sorozatosan érkeztek a meghívók, például Frankfurtba, a Manifestára, a Kortárs Művészet Európai Biennáléjára meg Luxembourgba (kevésbé Kasselba vagy Velencébe) invitáltak; és már nem maradtak ezek és hasonló levelek a titkosszolgálatok postai részlegén. Adódtak alkalmak, mind többek számára, eljutni párizsi, londoni, washingtoni képtárakba, saját műveikkel nemzetközi kiállításokra. „Vizualitás a XXI. században” címmel meghirdetett anketünk résztvevői, régebbi és újabb *Korunk*-munkatársak, ábécé-rendben Antik Sándortól Ujvárossy Lászlóig, többek közt arra válaszoltak, hogy lehetséges-e átjárás a 19. és 20. század erdélyi magyar művészete és napjaink korszerűnek mondott világtörékvései közt. (Az anket és az egész lap grafikai tervét, azaz dizájnját Damokos Csaba készítette.) Megkérdeztük az egykor *Korunk* Galériában indultakat (Baász Imrének sajnos már nem küldhettük el a felkérő levelet), hogy merre vitt azóta művészi útjuk. Jakobovits Miklós 2002 nyarán szónvá tette, hogy a Barabás Miklós Céh tagsága el van öregedve (a zöme 55-65 év közötti), a fiatalok részéről idegenkedést tapasztal, noha a Céh 1993. évi újjászületése óta – Kancsura István, majd az ő vezetésével – többször tartottak vitafórumokat, „de valahogy a serpenyő mindig a hazai táj ábrázolása, az erdélyi emberábrázolás irányába billent, háttérbe kerültek az igazi európai művészeti törekvések mint pozitívnek nevezhető példák”. A reprodukálható képanyag összeállítása ennek a kettősségnek az ismeretében történt, hangsúlyos eltolódással az új szemléletek, technikák, megfogalmazások irányába.

Szemezgetve újabb *Korunk*-számokban, rátalálok Ujvárossy László „hálós” eszmefuttatására (*Művész, néző – háló*. 2005. 6.); itt már jelen van a képernyő (monitor), a digitális kód meg ilyen mondatok: „A képek interaktivitásában a lineáris olvashatóság érvényét veszti. Másfajta ábécéből szótt szimultán háló ez, melyet az időfolyam virtuális közege határoz meg. Az egyidejűség nevében a képek özönében a jelen, a jövő, a múlt új jelentést nyer.” Ujvárossy hozzáfűzi e látülethez: „Nem mondhatom, hogy ez a változás – amelyre egyébként nem voltunk felkészülve – nagyon nagy örömmel tölt el, sok mindent újra kell értékelnünk, újra kell tanulnunk, és a rendezetlenségben egy egységes világgép hiányában magunk számára magánhálót kell teremtenünk.”

És egy másik irányból közelítve a jelenhez, ismét Jakobovits Miklóstól, az erdélyi magyar képzőművészet állapotáról és lehetőségeiről alighanem a legtöbbet gondolkodó emberünktől idézek. A kecskeméti Kerámiastúdió világhírétől megihletve, a helyszínen, gyakorlatban tapasztalva meg az ott folyó munkát, a szervezés fontosságát hangsúlyozta *Képzőművészet és menedzsment* című jegyzetében (*Korunk*, 2001. július): „Célunk az, hogy a magyar közvélemény ne csak egzotikus érdekessé-

get lásson az erdélyi képzőművészetben; erdélyi értékeink, mai alkotásaink kerülhessenek be a magyarországi és más országokban működő közgyűjteményekbe is.”

Nos ha nincsenek is erre vonatkozó pontos adataink, biztosan elmondható, hogy jó (magán-, ön- vagy csoportmenedzseléssel) pozitív változás tanúi vagyunk. Ha csupán hajdani ifjú „korunkgalériás” fiatalokból indulunk ki, hogy például Simon Sándor párizsi életének kezdetén mit jelentett ottani galériában jelen lehetni, és ma arról olvasunk a Szabó András grafikusművésszel készített *Helikon*-interjújában, hogy műveit egy gyűjtő Luxembourgbán vásárolja fel (gondolom, azokat is, amelyeket a Rákóczi úti stúdiógalériában állított ki) – már el sem kell mennünk Amerikáig, ahonnan nem utolsósorban Victor Mannak (régebbi kiállítónknak) és kortársainak sikereiről érkezik hír. A csíkszeredai Részegh Botond művészi jelenléte – halljuk – az ott-honi műteremtől és galériarendezéstől ugyancsak a Tengerentúl világáig terjed.

Képlátás és betűtenger

■ Onnan érkezik segítség a térképrajzoláshoz, ahonnan nem is várnám. A *Korunk* diktatúrabeli romló állapotának éveiből bukkan elő egy lapszám a képi nyelvről („Látni, megismerni, megérteni”. 1985. február – Árkossy István kollázsaival). Ebbe a keretbe illeszkedett a nyomtatott betű (folyóirat és könyv) és a növekvőben lévő vizuális igény viszonyára kitérő gondolatmenet. A Dienes-, majd Gaál Gábor-féle folyóirat „képtelenségéhez” (valószínűleg nem csupán és nem elsődlegesen koncepcióbeli okokból, mint inkább pénzügyi lehetőségekből következő valóságához) mérten az 1957-ben újraindított folyóirat, a második folyam – meg a harmadik, az 1990-től számított – gazdag anyagot kínált az úgymondó könyvgrafika, illusztráció utóbbi évtizedeinek feltérképezéséhez, természetesen hozzá véve kiadóink munkájának könyvművészeti értelmezését. Ebből a felismerésből született kötetünk, a szép könyvek versenyében Budapesten és Marosvásárhelyen díjazott *Könyv, grafika, könyvművészet Erdélyben (1919–2011)*; remélhetőleg még sokáig lesz hivatkozási alap, és nem csupán a Komp-Pressnek meg az Idea-Gloria nyomdának (a borítót és tipográfiát tervező Könczey Elemérnek és a nyomdaigazgató Nagy Péternek).

Az erdélyi könyvműhelyek azóta sem ülnek babérjaikon. Ezúttal az Exit égisze alatt készítették el Könczeyék – Árkossy István grafikai terve alapján – Csapody Miklós óriás-könyvét Cseh Gusztáv életművéről (2013), újra a szép könyvek első sorába zárkózva fel. A *Korunk* és a Komp-Press dicsőségét növelte *A mi 20. századunk* (2011) és a *Titkosan – nyíltan* (2014) – mindkettő Könczey-borítóval – és a *Mítoszaink nyomában*, Szentes Zágon tervével. A Polis könyvtervezője, Unipan Helga a visszafogott képi eleganciát igazolta Egyed Péter gyűjteményes kötetével (*Irodalmi séta*, 2014), de nem kevésbé érzett rá a témára, amikor a Domokos-portrékból rakta össze a *Domokos Géza kockázatait* (2014). A Koinónia gyerekönyveire először talán a város-köteteket illusztráló Jánosi Andrea miatt figyeltünk fel; Keszeg Ágnes gyermekversekhez készített színes rajzai semmivel nem maradnak el e kategória legjobb-jaitól (például Balázs Imre: *Blanka bírodalma*, 2012).

Külön figyelmet érdemelnek a csíkszeredai Bookart utóbbi években látványosan sorjázó kiadványai. (Igazgató, egyúttal az Alutus nyomda vezetője Hajdú Áron.) Néhány színes-rajzos borító-reprójuk már a *Könyv, grafika, könyvművészet Erdélyben* mellékleteire rákerült; az újabbak közül hirtelen három verskötetet emelnék ki, a Kenéz Ferencét (*Vendéglétra*, 2012, Siklódy Ferenc grafikáival), Markó Bélától a *Boldog Sziszüphosz* című haikukötetet (2012) és Jánk Károlytól a *Öreg árnyék* címűt (2014), ezt a kettőt grafikusként Részegh Botond mondhatja a magáénak. És ami külön lapra tartozik – természetesen Bookart-termék –, az *Erőtánc* című album, Részegh Bo-

tond 2011 és 2013 közt született, erőteljes munkáival és Dragomán György hozzájuk kapcsolódó, Botondnak ajánlott kiváló „rabság-történeteivel”.

Ilyenkor mondhatjuk, hogy az olvasó kiszabadul a betűtengerből, a képlátás messzemenően érvényesül – de nem nyomja el, hanem segíti a méltó írói szöveget.

Táguló terek

■ Mindezek ellenére: a grafikus lap, a festmény (és persze a szobor, a textil, az installáció) a térben, a megfelelő térben érvényesül. Itt pedig nyilván visszatérhetünk képzőművészetünk térképéhez, a (többnyire zárt?) műtermek, műhelyek mellett mindenekelőtt a kiállításokat befogadó helyiségekhez, épületekhez. Ha újra a magunk háza tájáról indulunk, a szerkesztőség Rákóczi út 52. alá költözésétől számítva, az utóbbi évek Korunk Stúdiógaléria kiállításainak áttekintésével kezdhethetnénk (megelőlegezve a *Közösség és művészet. A Korunk Galéria története 1973–1986* című, 2008-as, a hőskorszakra visszatekintő kötet folytatását). De már hovatovább az is a felkutatandó múlt része, amit Szabó András galériavezető idejéhez kapcsolhatunk (a szentendrei Deim Páltól az Idea Könyvműhelyében, az Idea Pluszban dolgozó fotós-grafikus-festő Szentes Zágonig vagy éppen a Bukarestben élő keramikus Pădureț Mónikáig széles a skála); a textiles Magyar Annamária, átvéve Szabó Andrástól a tárlatszervezést, először az Andreescu egyetem diákjainak biztosított kiállítási felületet (magyaroknak, románoknak), hogy aztán olyan marosvásárhelyi művészeket hívjon meg, mint volt tanára, Csíky Szabó S. Ágnes és a szobrász Gyarmathy János. (Az ő szervezőmunkájukat a Korunk Galéria előző szakaszában kiállított Fazakas Rita folytatja.)

A kolozsvári galériák jó értelemben vett versenyét természetesen sokkal bonyolultabb volna áttekinteni. Hagyományosan a számbavévelt a BMC Farkas utcai székházával, kis kiállítóhelyiséggel lehetne továbbgörgetni – eljutva az Ecsetgyár tereibe, a jelenkori vizuális törekvések gazdag tárházához. És az augusztusi alkalmi megnyilvánulásokhoz, a Kolozsvári Magyar Napok programjába bekapcsolt, egykori New York Szálló, illetve már nem létező utódja, a leromlott Continental-épület pár hétre történő megnyitására (aminek ötletgazdája a Márkos Tünde – Szántai János házaspár). Az ott láthatóvá tett, romos szobákba álmódott egyéni képzőművész-bemutatók mellett 2014-ben kiemelkedett, mehökkentett Irsai László Zacsek és Koncz Árpád közös installációja, amely több emeleti szinten, a belső szállodai térben volt képes plasztikusan kifejezni a pusztulás következményeit. És egy, még belakatlan új, modern épület (Bd. 21 Decembrie/Magyar utca 75.) az üres terekbe az elmúlt évek nemzetközi visszhangú festőit, csoportjait hozta be, az Art Weekend keretében.

Immár külön újkori művészettörténet része a Jókai (Napoca) utcai Quadro működése Székely Sebestyén György igazgatása alatt. Néhány személyes emlék számomra a Quadróból: a retrospektív Incze Ferenc-kiállítás, a Tóth László hagyatékából begyűjtött tárlat, Miklóssy Gábor „miniatúrjeinek” bemutatása, előttük a Sigma-csoport temesvári múltjából az úttörő Bertalan Istvánt ünneplő emlékezés. És a Jókai utcában, a Minerva Alapítvány termeiben nyílt lehetőség, Tibori Szabó Zoltán áldozatos munkájának eredménye ugyancsak megérdemli a figyelemfelhívást.

Gazdagodásunk erdélyi, székelyföldi vagy nagyváradi térképdokumentumainak felmutatására már jóval kevésbé mernék vállalkozni. Ismét maradvány a szemelgetésnél: a csíkszeredai Új Kriterion Galéria színvonalas katalógusai igényes programról tanúskodnak, a helyi művészek mellett bukaresti és magyarországi neves meghívottakkal (például Mircia Dumitrescu, Aurel Vlad, Korniss Péter, Nádler István és Szikszai Károly). Sepsiszentgyörgyön szintén vetekednek a közönségért, a különbö-

ző szemléletű látogatókért jó kiállítóhelyek, a múzeum, illetve a Lábasház meg az újat kereső, fiatalosan merész alkotókat vonzó Magma.

2015 tavaszán én mégis első helyre a Székely Nemzeti Múzeum keretében 2011-ben újtára indított Erdélyi Művészeti Központot, az EMÚK-öt tenném. Profilja, működési tere(i), gyűjtőköre és a lehetőségek persze még alakulóban vannak. Az egész Erdélyt átfogó szakmai összefogás azonban ígéretes. Visszatérve Jakobovits Miklós-hoz, nagyszerű örökségéhez, a 2001. április 6-án Nagyváradon leírt mondatával zárom az alkalmi térképrajzolást. Festőművésznek kiváló, nagy álmodó barátunk így üzent, üzen: „Végső célunk egy erdélyi modern képzőművészeti múzeum kialakítása, melyben szerepelni fognak a külföldön, így például a párizsi iskolában alkotott erdélyi képzőművészek munkái is.” (Korunk, 2001. július)

